

Egy arisztokrata család mindennapjai

ZSOLDOS Ildikó: *A szatmári Vécseyek a 19–20. században*. Nyíregyháza, Bessenyei Könyvkiadó, 2011. 460 oldal.

Méltányolandó, ha a történész nemcsak saját szempontjai szerint dolgoz fel, de szakmai, szélesebb nyilvánosság elé is tár fontos levéltári forrásokat. Különösen akkor, ha nehezebben hozzáférhető, határainkon túli levéltári anyagról van szó. Az arisztokrata családok mentalitástörténetével foglalkozó Zsoldos Ildikó a szatmári Vécsey családnak a Kolozs Megyei Állami Levéltárban tárolt, az 1860-as évektől az 1940-es évekig terjedő levelezését nemrégiben tette közzé önálló kötetben.

A bevezető tanulmányban a szerző a kötet megjelentetésének további célját is felvillantja; véleménye szerint elhanyagolta a magyar történettudomány a Szabolcs és Szatmár vármegyék történetében fontos szerepet játszó Vécsey család szatmári ágának bemutatását. Az 1692-ben bárói rangot kapott család mindennapi életének, értékrendjének, politikai életben való részvételének bemutatása, de a szórakozások, így az utazások leírása mind fontos mentalitástörténeti forrás. A szerző a családra vonatkozó többi levéltári anyagot a bevezető tanulmány megírásához használta fel. Részletesen bemutatja a közlés módszerét, a levelek csoportosításának rendszerét. A kilenc fejezet a kilenc családtag leveleit közli. Az első, báró Vécsey József (1829–1902), a második, felesége, Dessewffy Blanka grófnő (1842–1917), a többi hét pedig gyermekeik (László, Miklós, József Aurél, Eszter, Mária, Paulina, Magda) levelezését tartalmazza.

Az apa, József ifjúkorára a főúri családokban megszokott rend volt jellemző; magántanuló, majd a bécsi egyetemen

tanult jogot és bölcsészettudományt. Pesten jogi vizsgát tett, majd 1947-ben jurátusnak esküdt fel, és részt vett az utolsó rendi országgyűlés megnyitásán – de hamarosan egy rokona invitálására afrikai és ázsiai körutazáson vett inkább részt. A forradalom és szabadságharc eseményeiből kimaradt, apja hozzájárulásával önkéntesnek állt be a haditengerészethez. Eljutott a Földközi-tenger több pontjára, majd Amerikába is. Atyja 1854-es halála után kényszerült hazatérni, de 1960-ig tovább szolgált a haditengerészetnél. 1861-től Deák-párti képviselő lett, és ebben az évben házasodott meg. A jó partinak tartott Dessewffy Blankával már korábban ismerték egymást, és az ifjú hölgy naplója alapján az is tudható, hogy nem érdekházasságról volt szó. Nyolc gyermekük közül egy fiatalon elhunyt, a többiek megérték a felnőttkort. Vécsey József 1865-től ismét képviselő, 1867-től Szabolcs vármegye főispánja, majd –felmentését kérve – 1872-től ismét sikerrel indult az országgyűlési választásokon.

Zsoldos Ildikó jellemzése szerint „*Vécsey báró inkább távolból gondoskodó családapa és férj volt*” (17.), a birtokok és a politikai élet hosszabb időre és sokszor szólította el a család mellől. Felesége többször panaszkodott az egyedüllétre. A gyermekek kedvelték a szigorú apát, bár kapcsolatuk inkább anyjukkal maradt erősebb. Neveltetésüket, mely katolikus és udvarhű szellemben történt, részletesen tárgyalja a bevezető tanulmány. Részben magántanulóként, részben iskolai keretek között végezték tanulmányaikat. Lászlót akarata ellenére apja katonai pályára szánta; katonai akadémiára került, és három év után hadnagyként cseh területen szolgált. Leveleiben gyakran kért sérülés miatt új lovat apja gazdaságából, amit utóbbi nehezen teljesített, ilyenkor az indulatos levelekben a családtagok közbenjárását is igyekezett megszerezni. Miklós

a budapesti, majd a pozsonyi gimnáziumi évek után az utóbbi jogakadémiáján tanult. A társadalmi rangjához megfelelő életvitel azonban sok pénzt emésztett fel, leveleiben gyakran kényszerült kérni a családi kasszából. A nevelés során a nyelvtanulásnak kitüntetett figyelmet szenteltek, a magyar után a német és francia nyelvet kellett elsajátítani. Ehhez később, a gimnáziumban az ógörög és latin, valamint az angol társult. Az olasz nyelv a legkisebb fiú, József Aurélnál volt fontos, aki teológiai tanulmányokat folytatott Rómában, és 1919-ben ott is szentelték pappá. A nyelvtudás alapfeltétele volt az utazásoknak, mely kedvelt passziója volt a családnak, bár mindig volt valami cél is (tanulás, politika, rokonlátogatás, gyógykezelés). A családfő az európai nagyvárosok mellett Egyiptomba és a Szentföldre is elvitte családjának tagjait. A testi nevelés is fontos szerepet töltött be a Vécsey családnál, elsősorban a vívás, lovaglás, úszás kapott kitüntetett szerepet. A két világi fiú levelezésében visszatérő elem a vadászat és az ahhoz kapcsolódó felszerelés megbeszélése, illetve a családi automobillal kapcsolatos élmények megtárgyalása. A lányok közül csak Magda és Paulina mentek férjhez. Előbbi rövid, mindössze hat évi házasságban élt a korán elhunyt Cebrían István gróffal. Nem házasodott újra, testvére Paulina négy gyermekének nevelésében vett részt, aki Sztáray Sándor grófhoz ment hozzá. A két idősebb fiú és Eszter nem házasodtak meg soha, Mária apáca lett, így Paulina gyermekei jelentették a következő generációt – hiszen fiúágon kihalt a család.

1902-ben elhunyt a családfő. A birtokokat a három fiú örökölte, de a gazdasági ügyek intézésében továbbra is elsősorban a felkészült uradalmi intézőkre és jogászokra támaszkodtak. László felhagyott a katonai pályával, és igyekezett a család gazdasági ügyeit felelősséggel végezni, míg Mihály

öccse továbbra is nagyvilági életet élt, bár a döntésekbe bele akart szólani. Angol barátainak nyaraltatása, az autók szervizköltségei és az ehhez hasonló kiadások, valamint a rossz döntések ahhoz vezettek, hogy meg kellett hirdetni az egyik birtokot, és a két testvér közötti kapcsolat is megromlott. László, apjához hasonlóan és Sztáray Sándor sógorával (Magda testvére férjével) egy időben országgyűlési képviselő lett 1906-ban. Miután két vetélytárssal szemben sikeresen győzni tudott, újra a politikai élet fősodrába került. Ezt kihasználva Miklós testvérének uradalmán létesített szeszgyár érdekében is lobbizott a legfelsőbb körökben. A gyermekeknek mindeközben figyelniük kellett a szívproblémákkal küszködő édesanyjukra, és kapcsolathálójuk segítségével legkisebb testvérük, Aurél papi pályafutását is próbálták segíteni.

Az első világháború az arisztokrata család számára is változásokat jelentett: László és Miklós katonai szolgálatban vett részt, a gazdálkodást is a spórolás kellett (vagy kellett volna) hogy jellemezze – mindez persze a társadalmi osztályuknak megfelelő nélkülözés volt csak. Márta Budapesten volt apáca, Eszter anyjukat ápolta, Magda és Paulina pedig önkéntesként egészségügyi szolgálatot vállalt már 1914-től. 1917-ben elhunyt édesanyjuk, a közállapotokra jellemző, hogy a közlekedés nehézségei miatt nem is tudott az összes családtag részt venni a temetésen. A 1918-as év eseményei, majd a Tanácsköztársaság, a világháború lezárása, a trianoni békeszerződés további anyagi nehézségek elé állította a családot. Birtokaik nagy része határon kívülre került, a gazdasági és a társadalmi kapcsolatok hirtelen megszűntek, az egyszerű kommunikáció is problémás lett (például heteket-hónapokat kellett várniuk útlevelekre). A csehszlovákiai földreform birtokaikat érintő csonkítása a Monarchiában az állandó utazáshoz

szokott László egészségét is kikezdte. 1924-ben birtokán halt meg. Őt a Budapesten élő Margit 1928-ban, Paulina 1931-ben követte.

A két világháború között a család tagjai főleg Magyarországon tartózkodtak. Bár az élet minden területén érezték az arisztokrácia tévesztését, ezt igyekeztek a többi főúri családdal való kapcsolat fenntartásával (látogatások, vadászatok) konzerválni. A jóval szűkösebb anyagi lehetőségek mellett is Miklós (elsősorban gyógykezelés céljából) utazgatott. Csodálója és híve Hitlernek, programjából elsősorban antiszemitizmusa ragadta meg. Aurél ebben az időszakban aktív tudományos és oktatói pályát futott be, könyvei jelentek meg. A család Paulina gyermekeiben, elsősorban Mihályban látta a jövőt, aki megörökölte a család sárközi uradalmát. Magda, aki talán legkevésbé ragaszkodott arisztokrata gyökereihez, jobban akklimatizálódott az új helyzethez. Támogatta családtagjait, még a frankhamisításba keveredett unokatestvérét, Windischgrätz Lajos herceget is. A revíziót örömmel fogadták, de az újabb háború kitörését már inkább aggodalommal. A ránk maradt levelezés 1944-ben szakadt meg, de a bevezető tanulmány leírja a családtagok további sorsát. Mihály gróf a szovjetek elől menekült, de 1945 után Budapesten élt. Eszter bárónő képtelen volt elhagyni korábbi lakhelyét, volt szobalánya családja fogadta be őt és ápolta 1951-es haláláig. Ugyanebben az évben hunyt el Miklós is. A kommunizmus az egyházi pályát befutó Aurél életét is tönkretette, szegényen halt meg 1958-ban.

A fentiekben vázolt rövid családtörténet eseményei csak a nagyobb kulisszákat jelentik: a közölt levelek hallatlanul gazdag forrásai egy társadalmi réteg mentalitásának, bemutatásának.

A birtokok és az anyagi állapotok iránti aggodás mellett részletes beszámolókat olvashatunk az 1920-as évekből az uradalmi intézőtől, melyek egy-egy pillanatfelvételnként gazdaságtörténeti forrásokként is használhatók. Ugyanígy (bármennyire is szomorú az ok) az apai és anyai örökség felosztásával kapcsolatos elszámolások, szerződések megbeszélése. A politikai élet, a lobbizások, a parlamenti választások helyi szintjének megismerése is lehetővé válik a közölt forrásokon keresztül. Olyan apró részleteket tudhat meg az olvasó, mint az apa ruházatának egyes elemei, vagy Miklós 1916-os, harctérre távozásakor leírt „végrendelete” a család további sorsának rendezése mellett fegyverei, egyéb ingóságai bemutatásával. A passziók közül az említett automobil-ügyek mellett az utazásokhoz kapcsolódóan Mária leveleit olvashatjuk Kairóból, Alexandriából és különféle oszt-rák településekről, illetve Magda beszámolóit Rómából, Brémából, az amerikai Yellowstone Nemzeti Parkból. Többször olvashatunk leírásokat egy jól sikerült vadászat után az elejtett vadakról is.

Fontos adalékok találhatók azokban a levelekben, melyekben a gyerekek számba veszik, hogy miként változott az életük Trianon után, részletesen lejegyezve például, hogy miként alakultak az árak. Sokszor tűnnek fel a különféle betegségek, nyavalyák kezelésének módszerei, de találunk példát a családapa révén egy ifjú oktatásának anyagi támogatására is. A legfontosabb mégis talán az, hogy a levelek olvasása közben az olvasó úgy véli, finoman kirajzolódnak a családtagok egymáshoz való változó viszonyai, jól megfigyelhetők a habitusukban meglévő különbségek.

A közölt leveleket a levelek levéltári hivatkozásait tartalmazó jegyzéke és gazdag képgaléria egészíti ki szintén az archívum gyűjteményéből.

A forráskiadás nemcsak a szűkebb szakmai közösség számára lehet fontos, de az érdeklődő olvasó is „első kézből” kap tudósítást egy arisztokrata család mindennapjairól. A források alkalmasak lehetnek a közép- és felsőfokú oktatásban nemcsak

illusztrációként, de további feldolgozásra is. A recenzens érdeklődve várja a szerzőtől a további magas színvonalú, hasznos és fontos forráskiadványokat és feldolgozásokat a határon túli levéltári anyagból.

Lengvári István